

WASYL FRANCUK

Ochrona gospodarki w ustawodawstwie karnym Ukrainy i Polski (cechy wspólne i różnice)

Protection of economy in penal legislation of Ukraine and Poland (common characteristics and differences)

Kiedyś prawnicy Starożytnego Rzymu kierowali się taką umoralniającą sentencją: *Scire leges non est enim verba earum tenere, sed vim ac potestatem* (w tłumaczeniu z łac. „Wiedza praw polega nie na tym, żeby pamiętać ich słowa, ale na tym, żeby rozumieć ich treść”). Wyrażenie to nie straciło swojego sensu i teraz, kiedy chodzi o przeciwdziałanie rozpowszechnianiu takiego niebezpiecznego zjawiska jak przestępczość gospodarcza. Przecież, jak wiadomo, sprzeczne z prawem działania gospodarcze wyrządzają znaczne szkody nie tylko gospodarce państwa i dobrobytowi ludności, ale też stanowią źródło działalności zorganizowanej przestępczości, prowadzą do zwiększenia poziomu skorumpowania państwowego aparatu i organów ochrony porządku prawnego. Właśnie dzięki skutecznemu funkcjonowaniu gospodarki realizują się liczne programy socjalne, rośnie prestiż państwa na arenie światowej.

Ze względu na to, że gospodarka jest tą dziedziną życia, która służy pomnażaniu dóbr o charakterze majątkowym, zaś korzyść majątkowa jest nieodłącznym elementem aktywności gospodarczej, ta sfera stosunków społecznych jest szczególnie narażona na niebezpieczeństwo zachowań sprzecznych z prawem i wartościami, na których opiera się ład społeczny.¹ R. Zawłocki stwierdza, że gospodarka jest dziedziną życia, która ma służyć pomnażaniu dóbr o charakterze majątkowym, a z kolei korzyść majątkowa jest nieodłącznym elementem aktywności ekonomicznej. W związku z powyższym autor podkreśla, że omawiana sfera stosunków społecznych narażona jest na szczególne niebezpieczeństwo zachowań sprzecznych z wartościami, na których oparty jest ład społeczny.²

¹ S. Kalus, *Ochrona prawna obrotu gospodarczego*, Warszawa 2011, s. 22.

² R. Zawłocki, *Prawo karne gospodarcze*, Warszawa 2007, s. 25.

Przestępczość gospodarcza uważana jest za jeden z najpoważniejszych problemów społecznych.³ Szkody spowodowane przez sprawców wyłudzeń kredytów i pożyczek bankowych, nadużyć w przetargach i zamówieniach publicznych, nielegalnego transferu pieniędzy i środków dewizowych, niegospodarności czy nadużyć zaufania przy prowadzeniu spraw gospodarczych – tak Skarbu Państwa, jak i innych podmiotów – są ogromne, trudne do oszacowania.⁴

Jak słusznie wskazuje O. Górniok, zwalczanie przestępczości gospodarczej jest „kamieniem probierczym” dla całego obowiązującego systemu prawa karnego.⁵ Dlatego skuteczne przeciwdziałanie i ochrona państwa i obywateli od przestępczych zamachów, to główne zadanie organów państwowych, powołanych do pełnienia nadzoru i kontroli nad praworządnością działalności w zakresie gospodarki nad realizacją programów państwowych, reguł, nakazów, instrukcji, skierowanych na przeciwdziałanie tej przestępczości.

W konsekwencji obrót gospodarczy wymaga wzmocnionej ochrony prawnej, również przy użyciu regulacji prawno-karnych związanych ze stosowaniem przez państwo najsurowszych dolegliwości o charakterze prawnym. W tym celu ustawodawca wprowadził do obrotu gospodarczego przepisy prawa karnego, określające zakazy, których naruszenie powoduje odpowiedzialność karną.⁶ Z kolei uczeni prowadzą prace naukowo-badawcze w zakresie doskonalenia norm ustawodawczych w sferze ochrony stosunków gospodarczych.

Należy jednak przy tym zauważyć, że główną rolę w walce z przestępczością w sferze gospodarki odgrywają nie tylko przepisy ustawowe, ale również wyniki prac naukowo-badawczych. Nie można pominąć faktu, że nie zawsze przepisy kodeksu karnego są pozytywnie oceniane przez naukowców, z drugiej zaś strony – nie zawsze opinia uczonych znajduje swój zewnętrzny wyraz w aktach prawnych.

W związku z powyższym, można przyznać rację M. Schubarthowi, który krytycznie oceniał to zagadnienie w Niemczech. Pisał on:

Przedstawiciele nauki nie mają ochoty opuszczać swej „wieży z kości słoniowej” i schodzić w „bagnie” praktyki życia gospodarczego. Dopóki kryterium przydatności pracownika naukowego – prawnika będzie stanowić tylko forma abstrakcyjnych dociekań, dopóty stan prawa karnego gospodarczego kształtować będą naciski praktyki, która natrafiając na trudności w subsumowaniu stanów faktycznych, domaga się natychmiastowych zmian i uzupełnień tego prawa, jego poziom nie poprawi się.⁷

³ A. Marek, *Prawo karne*, 4 wyd., Warszawa 2003, s. 560.

⁴ G. Grabarczyk, *Przestępczość gospodarcza na tle przemian ustrojowych w Polsce*, Toruń 2002, s. 113.

⁵ O. Górniok, *Prawo karne gospodarcze*, Warszawa 2003, s. 199.

⁶ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 25.

⁷ O. Górniok, *op. cit.*, s. 5.

Wydaje się więc, że należy rozpocząć rozważania od wskazania nazwisk naukowców z Ukrainy i Polski, których prace dotyczą omawianego zakresu. Twórcami prawnokarnych analiz, dotyczących ochrony gospodarki ukraińskiej, są: A. Andruszko, A. Bojko, P. Berzin, I. Chawrońuk, W. Golina, O. Dódorow, W. Nawrockyj i inni uczeni. Mówiąc o polskich badaczach, przede wszystkim należy wskazać Oktawię Górniok – jedną z najwybitniejszych polskich uczonych w zakresie prawa karnego. Jako jedna z pierwszych dostrzegła ona nowe zadania, jakie w ustroju gospodarczym w Polsce postawił przed doktryną prawa okres przejścia z gospodarki nakazowo-rozdzielczej na gospodarkę rynkową.⁸ Również nie można tu pominąć takich naukowców, jak: A. Marek, H. Pracki, J. Skorupka, R. Zawłocki, G. Grabarczyk i inni.

Analizując prace naukowe powyższych uczonych, od razu widać, jaki jest wspólny problem obu państw, a mianowicie – nieobecność pojęcia przestępstwa w omawianym zakresie. Zgodnie z powyższym, należy uwzględnić stanowisko O. Górniok, że brakuje powszechnie przyjętej siatki pojęciowej, nawet w podstawowym zakresie. W konsekwencji nie obowiązuje jedna definicja pojęcia „przestępstwo gospodarcze”, nawet na użytek badań teoretycznych.⁹ Podobna sytuacja jest też na Ukrainie. Uczeni do chwili obecnej nie sformułowali jednoznacznych pojęć, które charakteryzują przestępcze działania w gospodarce, a najbardziej polemiczne są: „przestępstwa w sferze gospodarki”, „przestępstwa w zakresie gospodarczej działalności”, „przestępstwa gospodarczego charakteru”, „przestępstwa gospodarczego ukierunkowania”, „gospodarcze przestępstwa”, „przestępstwa w zakresie przedsiębiorczej działalności”. O. Kalman wskazuje, że taka liczba pojęć, zwłaszcza w oficjalnych dokumentach (ustawy, uchwały, ukazy Prezydenta Ukrainy, międzynarodowe umowy itp.), z metodologicznego i praktycznego punktu widzenia jest nieuzasadniona.¹⁰ To niewątpliwie – uważa K. Gucałowa – ogranicza możliwości konstruktywnego dialogu w celu doskonalenia i unifikacji ustawodawstwa dotyczącego walki z tym zjawiskiem.¹¹

Brak odrębnych opracowań w zakresie podstaw odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze negatywnie wpływa również na treść ustaw, w których są sformułowane przepisy o zwalczaniu tego rodzaju przestępstw. I chociaż istnieje w naukowym świecie pojęcie „przestępczość gospodarcza”, jednak ani w kodeksie karnym Polski, ani w kodeksie karnym Ukrainy nie ma żadnego określenia tego pojęcia.

⁸ S. Kalus, *op. cit.*, s. 17.

⁹ O. Górniok, *op. cit.*, s. 199.

¹⁰ O. Г. Кальман, *Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності*, Харків 2003, s. 10–11.

¹¹ K. Gucałowa, *Кримінологічне визначення поняття та ознак економічної злочинності*, Київ 2004, s. 113.

W związku z powyższym należy podkreślić, że pojęcie „obrotu gospodarczego” stanowi punkt wyjścia przy omawianiu problematyki przestępstw gospodarczych. Można wstępnie i ogólnie przyjąć, że przestępstwa gospodarcze to zachowania karalne, skierowane przeciwko obrotowi gospodarczemu. Do takiego stwierdzenia uprawnia chociażby treść tytułu Rozdziału XXXVI polskiego k.k.: „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”, obejmującego podstawowe przestępstwa gospodarcze.¹²

Aby ostatecznie wyjaśnić znaczenie tego pojęcia, należy podkreślić kilka propozycji polskich uczonych. Przez „obrotu gospodarczego” należy rozumieć wymianę dóbr i usług oraz towarzyszące tej wymianie stosunki powstające między jej uczestnikami.¹³ Jednocześnie wymaga wyjaśnienia, że „obrotu gospodarczego” nie jest pojęciem *legalnym*, oraz że nie należy ono do kategorii języka prawnego, raczej jest to pojęcie, które łączy w sobie dwa zakresy (systemy) – z dziedziny prawa (języka prawniczego) i ekonomii (terminologii gospodarczej).

Przez „obrotu gospodarczego” należy rozumieć nie tylko (i nie tyle) wymianę dóbr i usług, odbywającą się z reguły z użyciem środków płatniczych, ale przede wszystkim towarzyszące tej wymianie i powstające w jej procesie stosunki między jej podmiotami (uczestnikami).¹⁴ Ze względu na tematykę badawczą warto przytoczyć stwierdzenie S. Kalusa (dotyczące opinii ukraińskich prawników), że obrót gospodarczy – według definicji obiegowej – to całokształt wszystkich zachowań faktycznych o charakterze gospodarczym, których celem jest osiągnięcie zysku. Takie ujęcie jest jednak zbyt szerokie, a ponadto należy podkreślić, że prawo karne chroni tylko zachowania legalne, a nie te, które są pozbawione legalności. Cechą charakterystyczną obrotu gospodarczego – jako zespołu stosunków pomiędzy jego podmiotami – jest występowanie w nich co najmniej jednego podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą. Pojęcia obrotu gospodarczego nie należy ograniczać do stosunków wyłącznie między podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą, bowiem obejmuje on też stosunki między przedsiębiorcami prowadzącymi działalność gospodarczą a konsumentami.

W odniesieniu do prawa karnego pojęcie obrotu gospodarczego spełnia dwie podstawowe funkcje:

- 1) określa w sposób pośredni rodzajowy przedmiot ochrony;
- 2) stanowi aksjologiczną i prawną podstawę do interpretacji karnistycznej w zakresie odpowiedzialności karnej za określone przestępstwa gospodarcze.¹⁵

¹² R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 4.

¹³ D. Borej, *Pojęcie i wprowadzenie do prawa karnego gospodarczego. Materiały z konferencji na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie 28 marca 2008 r.*, Kraków 2010, s. 9.

¹⁴ Z. Gordon [w:] J. Winiarz (red.), *Prawo obrotu gospodarczego*, Warszawa 1987, s. 12–13.

¹⁵ S. Kalus, *op. cit.*, s. 24.

Pojęcie „obrotu gospodarczego” należy wiązać z pojęciem „działalności gospodarczej”. Wynika to chociażby z bliskości znaczeń pojęć „działalność” i „obróć”.¹⁶ Wskazane odniesienie jest zasadne, tym bardziej iż pojęcie „działalności gospodarczej” jest ściśle zdefiniowanym pojęciem prawnym.¹⁷ Jednak omawiając definicję pojęcia „działalność gospodarcza”, zawartą w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej, T. Dukiet-Nagórska wskazuje, że nasuwa się trudny problem – na ile definicje ustawowe lub doktrynalne różnych pojęć, występujące w pozakarnych działach prawa, mogą oraz czy powinny być automatycznie przenoszone i znajdować zastosowanie w takim samym kształcie na gruncie prawa karnego. Jest to jeden z trudniejszych problemów wykładni przepisów karnych dotyczących obrotu gospodarczego.¹⁸

Pojawia się pytanie, dlaczego pojęcie „działalność gospodarcza” jest takie ważne przy naukowych badaniach dotyczących przestępstwa gospodarczego. Odpowiedź okazuje się bardzo prosta. Zasady podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Polski określa ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Jest to podstawowy akt prawny regulujący ustroj gospodarczy, a co za tym idzie – obrót gospodarczy w Polsce.¹⁹ Przepis art. 2 tej ustawy zawiera definicję legalną pojęcia „działalności gospodarczej”. Jest nią w szczególności „zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa, oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły”. Zgodnie z przepisem art. 3 powołanej ustawy, działalność gospodarcza nie obejmuje działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego, a także wynajmowania przez rolników pokoi, sprzedaży posiłków domowych i świadczenia w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów.

W ogóle korzystając z pojęć, które są przejęte z innych gałęzi prawa, trzeba być ostrożnym, żeby ich treść została przyjęta w prawie karnym. Biorąc za podstawę wyniki badań T. Dukiet-Nagórskiej, można wyodrębnić trzy stanowiska.

Pierwsze z nich określa się jako koncepcję pełnej zależności znaczeniowej, co wskazuje, że tego rodzaju znamiona nie mogą być w prawie karnym interpretowane inaczej niż na gruncie tych gałęzi prawa, z których się wywodzą. Tego rodzaju dyrektywie – zakładającej jedność terminologiczną – przypisuje się znaczenie „systemowe”. Jest to więc postulat, aby w ramach jednego systemu prawnego

¹⁶ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. I, Warszawa 2000, s. 216 i 636.

¹⁷ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 4.

¹⁸ T. Dukiet-Nagórska, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2012, s. 411.

¹⁹ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 4.

dany termin miał jednakowe znaczenie. Do jego uzasadnienia używa się argumentów normatywnych oraz historycznych.

Drugie stanowisko z kolei nakazuje, aby przy interpretacji znamion przeniesionych do przepisów karnych z innych gałęzi prawa pozostać wyłącznie w obrębie prawa karnego. Jest to więc koncepcja autonomiczna, której uzasadnieniem ma być tzw. charakter prawa karnego, czyli jego funkcji, zwłaszcza gwarancyjnej, a także zasady odpowiedzialności. One to jako pierwsze miałyby wskazywać właściwe rozumienie tego typu znamion i dopiero wtórnie można by się odwoływać do ich źródłowego znaczenia w pozakarnych gałęziach prawa, jednak gdyby miało ono odbiegać od znaczenia wytyczonego przez funkcje i zasady prawa karnego, to należałoby mu odmówić słuszności.

Trzecie stanowisko stanowi połączenie dwóch wyżej wymienionych, czyli koncepcję pośrednią. Zakłada ona akceptację głównych przesłanek koncepcji pełnej zależności znaczeniowej, wskazując jednak również na konieczność weryfikacji znaczenia poszczególnych pojęć ze względu na specyfikę prawa karnego. Stanowisko to zrywa z automatyzmem. Zastrzega się przy tym, że koncepcja ta pozwala na nieznaczny tylko modyfikację pojęć pochodzących z pozakarnych dziedzin prawa, tak aby nie zmieniać ich istoty.²⁰

Porównując tę problematykę z ustawodawstwem Ukrainy, warto podkreślić, że ustawodawca w części szczególnej kodeksu karnego Rozdział VII nazwał: „Przestępstwa w zakresie działalności gospodarczej”. Oczywiście, sprawę poprawnego użycia tego pojęcia na Ukrainie rozstrzygnięto na ustawodawczym poziomie. Jednocześnie, oceniając poziom badań naukowych, warto powiedzieć o znacznych postępach polskich uczonych, co wynika z faktu istnienia w Polsce prawa karnego gospodarczego. Specyfika przestępstw gospodarczych daje podstawę do operowania pojęciem „prawo karne gospodarcze”, przy czym dla jednych jest to tylko pewien skrót myślowy oznaczający uświadomienie specyficznych konsekwencji, jakie wynikają z porównania podstaw odpowiedzialności karnej z podstawami obrotu gospodarczego, dla innych jednak specyfika ta jest na tyle odrębna, że postulują oni wyodrębnienie prawa karnego gospodarczego jako szczególowej gałęzi prawa karnego.²¹

Stanowisko zajmowane w kwestii przyznania prawu karnemu gospodarczemu statusu odrębnej gałęzi prawnej nie oznacza, że należy uczynić go odrębnym przedmiotem dydaktyki uniwersyteckiej. Jeśli się to uczyni, można liczyć na aktywizowanie badań naukowych nad zjawiskiem przestępczości gospodarczej i dostarczenie obiektywnych ustaleń dla procesu legislacyjnego.²²

²⁰ T. Dukiet-Nagórska, *op. cit.*, s. 412.

²¹ *Ibidem*, s. 410.

²² D. Borej, *op. cit.*, s. 15.

Nazwa „prawo karne gospodarcze” funkcjonuje w literaturze prawa karnego państw zachodnioeuropejskich już prawie 70 lat. Autorstwo jej przypisuje się K. Lindemannowi, który użył tego określenia w artykule pt. *Czy istnieje jakieś odrębne prawo karne gospodarcze*, mającym rozproszyć wątpliwości, czy funkcjonuje ono w rzeczywistości. Na Ukrainie takiego rodzaju krajowego prawa karnego nie ma do tej pory. Prawo karne gospodarcze, pomimo że stanowi szczególny rodzaj prawa karnego, jest jednocześnie ściśle związane z polityką ekonomiczną państwa i całokształtem faktycznych i formalnych stosunków gospodarczych, opartych na ustawowej działalności gospodarczej.²³ W związku z powyższym, analiza prawa karnego gospodarczego obejmuje w pierwszej kolejności omówienie problematyki przepisów karnych w obrocie gospodarczym, a następnie – rozważenie pojęcia „przestępstwa gospodarczego”. Rzecz jasna, że takie podejście sprzyja ogólnemu przeciwdziałaniu wskazanym przestępstwom.

Kończąc porównanie naukowych badań dwóch państw, należy wskazać na stwierdzenie A. Zolla, które jest właściwe dla Ukrainy, i dla Polski, a mianowicie, że przede wszystkim pozytywne prawo karne gospodarcze pozostaje w konflikcie z nowym wartościowaniem zjawisk gospodarczych.²⁴ R. Zawłocki objaśnia to następująco – ten konflikt w omawianym zakresie przebiega z większym natężeniem niż w przypadku innych przestępstw. Po drugie, normy prawnokarne „nie nadążają” za wciąż zmieniającymi się normami obrotu gospodarczego, a więc konflikt ten przebiega także na płaszczyźnie normatywnej – konfliktu norm prawnych.²⁵

Stanowi to jednocześnie kolejny argument na rzecz stanowiska, iż przepisy karne w obrocie gospodarczym należy ustanawiać i stosować ze szczególną ostrożnością (zgodnie z zasadą *ultima ratio*). Oczywiście, nie ulega wątpliwości, że ważne są wyniki prac badawczych uczonych obu państw, ze względu na trwałą okres funkcjonowania na Ukrainie i w Polsce gospodarki nakazowo-rozdzielczej i przejście na gospodarkę rynkową. Ostatnie stwierdzenie jest ważne, szczególnie z punktu widzenia badawczego zagadnienia. Prawnokarne ochrona obrotu gospodarczego jest zjawiskiem stosunkowo nowym zarówno dla Ukrainy, jak i dla Polski. Wynika to z faktu, że żywe nią zainteresowanie zostało rozbudzone faktycznie niedawno (na początku lat 90. ubiegłego wieku), w związku z powstaniem wolnego rynku i nową funkcją, jaką obrót ten pełni na rynku.

Przestępstwa gospodarcze definiowane są jako czyny karalne zagrażające z reguły ponadindywidualnym dobrom w sferze obrotu gospodarczego. Polegają one na naruszeniu zaufania związanego z pozycją sprawcy lub instytucją obrotu

²³ *Ibidem*, s. 9.

²⁴ A. Zoll, *Problem okoliczności wyłączających bezprawność czynu w okresie politycznej zmiany systemu*, CzPKiNP 1997, nr 1, s. 93.

²⁵ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 27.

gospodarczego i grożą utratą zaufania społecznego do systemu gospodarczego lub jego podstawowych instytucji. Zasięg tak pojmowanych przestępstw gospodarczych jest bardzo szeroki. Stanowi on specyficzną kategorię przestępstw, co wynika ze złożonej natury przejawów patologii sfery gospodarczej i trudności przeciwdziałania im środkami znanymi tradycyjnym systemom prawa karnego.²⁶

W istocie jednak przykłady ochrony karnej zarówno samego procesu gospodarczego, jak i jego przedmiotów można odnaleźć już w prymitywnych formach gospodarowania społeczności pierwotnych. Istnieje stała zależność między sposobem i warunkami gospodarowania w danej społeczności a kryminalizacją poszczególnych zachowań gospodarczych oraz między typem gospodarki w danym państwie a sposobami jej ochrony. Inny charakter ma ta ochrona w społeczeństwie prowadzącym gospodarkę rynkową, inny w państwie, w którym istnieją uprzywilejowane typy i formy własności, co przejawia się w specyficznej, szczególnie silnej prawnokarnej ochronie obrotu niektórymi przedmiotami własności (np. państwowej), przy jednoczesnym lekceważeniu obrotu dobrami prywatnymi.²⁷

Należy od razu wyjaśnić, że gospodarka jest chroniona nie tylko przez prawo karne, ale również przez inne gałęzie prawa, a mianowicie – prawo cywilne, dyscyplinarne, administracyjne itp. Tylko bowiem wszechstronna ochrona obrotu gospodarczego umożliwia skuteczne działanie zasady wolności gospodarczej, przy jednoczesnym stworzeniu przesłanek zapewnienia bezpieczeństwa tego obrotu.²⁸ Z faktu, że przepisy prawa karnego zawarte są w kodeksie karnym i ustawach dodatkowych, nie wynika jeszcze, że dla kształtowania odpowiedzialności karnej w konkretnej sprawie, dla stosowania prawa karnego nie mają znaczenia przepisy innych dziedzin prawa. Prawo karne nie funkcjonuje w izolacji, lecz jest częścią całego systemu prawa i cały system wpływa na jego stosowanie.²⁹ Należy jednak podkreślić, że prawo karne w danym przypadku zajmuje szczególne miejsce.

Prawo karne gospodarcze, tak jak i ogólne prawo karne, pełni cztery funkcje:

- 1) ochronną (w odniesieniu do stosunków gospodarczych);
- 2) gwarancyjną (w odniesieniu do osób, którym zarzuca się przestępny zamach na te stosunki);
- 3) regulacyjną (w zakresie kształtowania odpowiednich zachowań ludzkich);
- 4) kompensacyjną (w zakresie zadośćuczynienia pokrzywdzonemu).

Taka opinia wśród naukowców zajmujących się prawem karnym jest tradycyjna. Jednak, wydaje się, można przytoczyć opinię J. Makarewicza, który pisał, że historycznie pierwotną funkcją prawa karnego jest funkcja sprawiedliwościowa.

²⁶ T. Dukiet-Nagórska, *op. cit.*, s. 55.

²⁷ A. Zoll, *op. cit.*, s. 21.

²⁸ S. Kalus, *op. cit.*, s.17.

²⁹ L. Gardocki, *Prawo karne*, 17 wyd. zmienione, Warszawa 2011, s. 31.

Zaspokajanie poczucia sprawiedliwości osoby pokrzywdzonej przestępstwem, a także rodziny ofiary i jej otoczenia, przez ukaranie sprawcy, leży u podstaw prawa karnego. Według autora kara pojawiła się w społeczeństwach pierwotnych jako instynktowna reakcja na przestępstwo, jako odplata.³⁰

L. Gardocki, podsumowując powyższe, twierdzi, że prawo karne ma służyć ochronie pewnych dóbr, których istnienie i respektowanie składa się na pewien porządek społeczny, a więc że prawo karne ma pełnić funkcję ochronną, jest historycznie późniejsze i związane z rozwojem opracowań teoretycznych na temat prawa karnego i karania. Współczesne prawo karne powinno godzić obie te funkcje. Rola i znaczenie każdej z nich są różne w zależności od tego, o jakie przestępstwo i o jaki podmiot w procesie karnym chodzi. Funkcja sprawiedliwościowa odgrywa większą rolę przy tradycyjnych, pospolitych przestępstwach, gdzie pokrzywdzonym jest konkretna jednostka (np. zabójstwo, zgwałcenie, kradzież). Odgrywa ona natomiast mniejszą, a czasami wręcz żadnej roli przy tzw. przestępstwach bez ofiar, godzących w interes ogólny, takich jak: fałszowanie dokumentów, nielegalne posiadanie broni, szpiegostwo.³¹

Podsumowując powyższe, T. Dukiet-Nagórska stwierdza, że funkcji sprawiedliwościowej prawa karnego towarzyszy funkcja ochronna, która polega na tym, że to prawo poprzez zagrożenie represją i jej stosowanie stara się zapobiegać przestępczości. Realizując funkcję ochronną, prawo karne nie ogranicza się tylko do stosowania represji, ale wykorzystuje też inne środki o charakterze głównie wychowawczym lub leczniczym, które mogą być skuteczne w przeciwdziałaniu przestępczości.³² Dlatego podczas badania główna uwaga skupiona jest wyjątkowo na funkcji ochronnej. Nie oznacza to jednak, że autorka chce pomniejszyć znaczenie innych funkcji prawa karnego.

K. Buchała, z kolei wskazuje, że ochrona obrotu gospodarczego jest podstawową funkcją przepisów karnych określających przestępstwa gospodarcze. Odnosi się ona w szczególności do ochrony stosunków gospodarczych, których przedmiotem jest wytwarzanie lub wymiana dóbr materialnych lub usług, na podstawie określonych (ustalonych) norm i zasad. Prawo karne udziela ochrony stosunkom faktycznym (gospodarczym) poprzez sankcjonowanie i egzekwowanie naruszenia norm i zasad, które je regulują.³³ Prawo karne gospodarcze przewiduje represje karne zmierzające do spowodowania u uczestników obrotu pożądaných zachowań, mogą być one jednak stosowane w ostateczności, gdy zastosowanie innych środków nie przyniosło oczekiwanego efektu.³⁴ W konsekwencji obrót go-

³⁰ J. Makarewicz, *Prawo karne ogólne*, Kraków 1914, s. 18.

³¹ L. Gardocki, *op. cit.*, s. 6.

³² T. Dukiet-Nagórska, *op. cit.*, s. 27.

³³ K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 12–13.

³⁴ D. Borej, *op. cit.*, s. 13.

spodarczy wymaga wzmocnionej ochrony prawnej, również przy użyciu regulacji prawnokarnych. Przyjmuje się, że ochrona prawnokarna obrotu gospodarczego powinna mieć charakter subsydiarny i proporcjonalny.

Dyrektywa subsydiarności oznacza, że z karania należy zrezygnować wówczas, gdy te same efekty można osiągnąć drogą samoregulacji gospodarczej lub przez specjalne przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym oraz administracyjnym. Taka dyrektywa opiera się na przekonaniu o szczególnej dolegliwości sankcji karnych (co budzi pewne wątpliwości w świetle niektórych sankcji spoza prawa karnego), ponadto dyktuje ją obawa o ograniczenie przez prawo karne zasady wolności gospodarczej jako fundamentu gospodarki rynkowej.

Dyrektywa proporcjonalności zaleca przede wszystkim prognozowanie i kalkulowanie zysków i strat jako następstw decyzji penalizacyjnych w sferze obrotu gospodarczego. Z negatywnych następstw wynikających z ingerowania prawa karnego w działalność gospodarczą najczęściej wymieniane są: zagrożenie swobody poczynań gospodarczych oraz wolności konkurencji, ograniczenie podaży niektórych dóbr, co może skutkować wygórowanymi cenami czarnorynkowymi, zmonopolizowanie pewnych gałęzi gospodarki, a także wzmacnianie dalekosiężnych powiązań przestępczości zorganizowanej.³⁵

Powyższe stwierdzenia nie są negowane przez ukraińskie ustawodawstwo karne czy wyniki prac naukowo-badawczych. Wszystkie wskazane wcześniej funkcje prawa karnego są podobne. Potwierdzeniem tego są opinie dwóch ukraińskich uczonych. N. Orłowska podkreślała, że nie zważając na ochronne funkcje prawnokarnej normy, tradycyjnie prawnokarne środki ochrony rozpatruje się nie w kategoriach jakości wartości pierwotnych, ale w jakości wartości dodatkowych.³⁶ Podobne opinie wypowiadał W. Grysiuk. Jednak, nie zważając na dodatkowy aspekt, prawnokarne środki należy stosować tylko jak środki skrajne. Uczony podkreślał, że normy obiektywnego ukraińskiego prawa karnego powinno stosować się tylko wtedy, kiedy inne środki społeczne (społeczno-gospodarcze, organizacyjno-polityczne, informacyjne, prawne itp.) nie przyniosą pożądanego wyniku w przeciwdziałaniu przestępczości.³⁷

Uzupełniając opinię K. Buchały, warto wskazać pozycję jednego z ukraińskich autorów. Właśnie stosowanie odpowiednich środków represji, odpowiednich form i metod przewidzianych w obowiązującej ustawie karnej, określa politykę państwową w zakresie przeciwdziałania przestępczości. W tym wypadku uzasadnione jest twierdzenie I. Galperina, że istnieją dwa najważniejsze aspekty

³⁵ S. Kalus, *op. cit.*, s. 22.

³⁶ Н. А. Орловская, *Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа*, Одесса 2010, s. 60.

³⁷ В. К. Гришук, *Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права: [навч. посібник]*, Львів 2009, s. 12.

polityki karnej: oddzielanie z zakresu naruszeń czynów, które stanowią przestępstwa oraz zastosowanie środka prawa karnego do walki z przestępstwami.³⁸ Ogólnie można powiedzieć, że „przestępstwem gospodarczym” jest czyn zabroniony określony w przepisie karnym gospodarczym, tj. udzielającym karnoprawnej ochrony gospodarce.

Podsumowując powyższe uwagi, trzeba stwierdzić, że prawnokarna ochrona gospodarki Ukrainy i Polski realizuje się dzięki określonym w odpowiednich ustawach normom, przewidującym odpowiedzialność karną za popełnianie przestępstw w omawianym zakresie.

W tym miejscu warto podkreślić znaczną odmienność w systemach prawa karnego Ukrainy i Polski. Zgodnie z art. 3 kodeksu karnego Ukrainy, w ustawodawstwie Ukrainy o odpowiedzialności karnej decyduje kodeks karny, który opiera się na Konstytucji Ukrainy i powszechnie uznanych zasadach oraz normach prawa międzynarodowego. Czyli przestępstwem staje się tylko ta działalność, która jest przewidziana w przepisie kodeksu karnego, a nie w żadnej innej ustawie. Natomiast kodeks karny Polski nie jest jedyną ustawą prawa karnego. Na ogół przepisy prawa karnego gospodarczego włączane są w akty prawa regulujące działalność określonej instytucji gospodarczej. Proste wskazania na to nie ma, lecz ważne wyjaśnienie zawiera § 1 art. 1 k.k. Polski. Jego treść jest następująca: „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”. Jednocześnie § 2 art. 11 wskazuje: „Jeżeli czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch albo więcej przepisach ustawy karnej, sąd skazuje za jedno przestępstwo na podstawie wszystkich zbiegających się przepisów”.

Jak zaznaczyłem wcześniej, ustawodawca Ukrainy umieścił przestępstwa gospodarcze w Rozdziale VII kodeksu karnego pt. „Przestępstwa w zakresie działalności gospodarczej”. Rozdział ten obejmuje 29 artykułów. Tak więc przestępstwem gospodarczym może być tylko ten czyn karalny, który jest określony w jednym z tych artykułów.

Inaczej wygląda sprawa z kodeksem karnym w Polsce. Na ogół przepisy prawa karnego gospodarczego włączone są do aktu prawa regulującego działalność określonej instytucji gospodarczej. Przepisy karne mają za zadanie zabezpieczyć sankcją karną respektowanie norm innych działów prawa. W porównaniu z liczbą przepisów prawa karnego gospodarczego, usytuowanych w odrębnych ustawach, ich liczba w samym kodeksie karnym jest niewielka. Te, które znalazły się w kodeksie karnym, wyróżniają się większą od pozostałych wagą, szerszym, nieograniczonym do specyficznej dziedziny gospodarowania zasięgiem występowania, a co za tym idzie – pełnym opisem czynu, w przeciwieństwie do blankietowych

³⁸ В. Н. Кудрявцев, *Основания уголовного-правового запрета*, Москва 1982, s. 18.

z reguły przepisów karnych pozakodeksowych, a wreszcie obserwowaną czy prognozowaną częstotliwością ich popełniania.³⁹

W systemie tym – obok kodeksu – występuje bowiem kilkadziesiąt ustaw (około osiemdziesięciu) poddających regulacji rozmaite sfery ludzkiej aktywności, w których pojawiają się przepisy karne typizujące przestępstwa dotyczące tych sfer. Tworzą one tzw. pozakodeksowe prawo karne, które pod względem liczebności objętych nim przestępstw dorównuje niemalże części szczególnej kodeksu karnego.

Ten fakt odgrywa znaczącą rolę w określonym badaniu, ponieważ większa część przepisów prawa karnego stosujących odpowiedzialność za przestępstwa gospodarcze znajduje się poza kodeksem karnym. Wskazują na to wyniki badań M. Bojarskiego, który pisze, że patrząc na pozakodeksowe prawo karne od strony jego zawartości merytorycznej, należy odnotować, że dominują w nim trzy kategorie przestępstw: gospodarcze (w 20 ustawach), przeciwko zdrowiu (w 12 ustawach) i przeciwko środowisku (w 10 ustawach), mimo że kodeks karny zawiera odpowiednie rozdziały, w których przepisy te – przede wszystkim ze względu na przedmiot ochrony – można byłoby umieścić.⁴⁰

Głównym źródłem odpowiedzialności karnej za przestępstwa w obrocie gospodarczym w Polsce są przepisy Rozdziału XXXVI k.k., zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”. Rozdział ten obejmuje 15 artykułów. Odnoszą się one do zachowań patologicznych najbardziej typowych w obrocie gospodarczym RP. Równie znaczącym formalnym źródłem odpowiedzialności karnej za przestępstwa w obrocie gospodarczym są przepisy Rozdziału XXXVII k.k., zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi”. Przepisy tego rozdziału dotyczą szczególnego rodzaju obrotu gospodarczego, a mianowicie – obrotu finansowego (giełdowego i pozagiełdowego), w tym głównie papierami wartościowymi.⁴¹ Należy podkreślić, że zgodnie z ustawodawstwem Ukrainy wymienione przestępstwa – przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi – włączone są do Rozdziału VII k.k. Ukrainy – „Przestępstwa w zakresie działalności gospodarczej”.

R. Zawłocki wskazuje na merytoryczny związek omawianych przestępstw (Rozdziały XXXVI, XXXVII) z przestępstwami przeciwko wiarygodności dokumentów z Rozdziału XXXIV k.k. Autor podkreśla też, iż obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi jest formalnie i faktycznie elementem obrotu gospodarczego, a więc przestępstwa z Rozdziału XXXVII należy zaliczyć do szczególnego rodzaju przestępstw w obrocie gospodarczym.⁴²

³⁹ S. Kalus, *op. cit.*, s. 28.

⁴⁰ M. Bojarski (red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2012, s. 53.

⁴¹ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 63.

⁴² *Ibidem*, s. 81.

O. Górniok objaśnia te zagadnienia następująco. Obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi stanowi część składową obrotu gospodarczego, bowiem pieniąż rozumiany szeroko – jako wszelki środek płatniczy – jest ekwiwalentem powszechnie i trwale wyrażającym wartość towarów (w tym usług) i na nie wymiernym. Zamachy na środki tego obrotu pośrednio godzą w obrót gospodarczy. Taką ocenę jego szkodliwości przyjmuje judykatura, wyjaśniając, iż szkodliwość ta polega nie tylko na narażeniu Skarbu Państwa na straty, lecz także na tym, że pociąga za sobą skutki odbijające się poważnie na procesach gospodarczych i uderzające dotkliwie w szerokie masy społeczeństwa.⁴³ Rodzajowym przedmiotem ochrony przepisów tego rozdziału pozostaje zatem system gospodarczy w zakresie jego podstawowych elementów, którymi są środki płatnicze występujące w nim w przewidzianych prawem postaciach, papiery wartościowe oraz znaki urzędowe i narzędzia miernicze oraz probiercze.⁴⁴

Wszystkie przepisy karne określające przestępstwa gospodarcze cechuje ten sam wspólny rodzajowy przedmiot ochrony. Jest nim dobro prawne w ujęciu ogólnospołecznym (ogólnogospodarczym), tj. w takim znaczeniu, iż każde przestępstwo gospodarcze stanowi zawsze, w pierwszej kolejności zamach na to dobro. Dobrem tym, w omawianym zakresie i ujęciu ogólnym oraz potocznym, jest obrót gospodarczy. Jego charakter pozwala już na wstępie przyjąć, iż w przypadku przestępstw gospodarczych ustawodawca udziela ochrony nie jednemu, lecz wielu dobrom prawnym o ogólnym charakterze.⁴⁵ Cechą charakterystyczną przestępczości gospodarczej jest to, że godzi ona nie tylko w interesy bezpośredniego pokrzywdzonego, lecz także w interesy gospodarcze społeczeństwa jako całości, wywołuje kryzysy ekonomiczne i prowadzi często do zubożenia całych grup ludności.⁴⁶ Zasada ta w dużym stopniu odnosi się do przestępstw gospodarczych z uwagi na fakt, że często pokrzywdzonym jest przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną (będący osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej).⁴⁷

Dotyczy to szczególnie przestępstw przewidzianych w kodeksie karnym skarbowym, jak również w innych ustawach, np. Kodeks spółek handlowych, ustawa o zwalczeniu nieuczciwej konkurencji, ustawa – Prawo bankowe, ustawa – Prawo własności przemysłowej, ustawa o obrocie instrumentami finansowymi, ustawa o działalności ubezpieczeniowej, ustawa o giełdach towarowych i inne.

⁴³ O. Górniok, *Przestępstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego*, Warszawa 2000, s. 120.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 121.

⁴⁵ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 79.

⁴⁶ O. Г. Кальман, *Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності*, Харків 2003, s. 15.

⁴⁷ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 108.

Warto poświęcić kilka słów kodeksowi karnemu skarbowemu, dlatego że w porównaniu z ukraińskim ustawodawstwem tego rodzaju ustawa po prostu nie istnieje. Prawo karne skarbowe jest szczególną dziedziną prawa karnego, wyodrębnioną ze względu na przedmiot ochrony, którym jest interes finansowy Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego, a od chwili wejścia Polski do Unii Europejskiej – także Wspólnot Europejskich. Ta specjalistyczna dziedzina karnistyki obejmuje aktualnie cztery kategorie rodzajowe przestępstw i wykroczeń skarbowych:

- 1) przestępstwa i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom podatkowym i rozliczeniom z tytułu dotacji lub subwencji;
- 2) przestępstwa i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkom celnym oraz zasadom obrotu z zagranicą towarami i usługami;
- 3) przestępstwa i wykroczenia skarbowe przeciwko obrotowi dewizowemu;
- 4) przestępstwa i wykroczenia skarbowe przeciwko organizacji gier i zakładów wzajemnych.

W związku z powyższym, trzeba wskazać na odmienne cechy ustawodawstw dwóch państw. Po pierwsze, na Ukrainie obowiązuje tylko jedna ustawa (kodeks), która obejmuje przepisy przewidujące kary za popełnione przestępstwo – Kodeks karny Ukrainy. Po drugie, polski kodeks karny skarbowy obejmuje prawo karne materialne, procesowe i w części wykonawcze. Natomiast na Ukrainie są oddzielne kodeksy – tak ze względu na rodzaj prawa (materialne, procesowe i wykonawcze), jak też z uwagi na rodzaj popełnionego innego czynu zabronionego (przestępstwo i wykroczenie). Wśród polskich naukowców trwają więc dyskusje nt. prawnego statusu kodeksu karnego skarbowego. Nie sposób jednak nie zauważyć, że prawo karne skarbowe uznawane jest za swoistą gałąź prawa. Obecnie wykazuje ono, przynajmniej w zakresie prawa materialnego, daleko posuniętą autonomię wobec powszechnego prawa karnego, posiada swoją własną kompleksową kodyfikację zawartą w kodeksie karnym skarbowym, co stanowi – jak się wydaje – dość istotny argument za uznaniem, że mamy do czynienia z odrębną częścią prawa karnego.⁴⁸

W związku z powyższym, warto wskazać na spójność norm różnych dziedzin prawa w polskim ustawodawstwie w zakresie przestępstw gospodarczych. Na przykład A. Zoll pisze o słuszności postulatu spójności przepisów prawnych, w tym także przepisów karnych określających przestępstwa gospodarcze. Postulat ten w omawianym przypadku jest szczególnie doniosły, bowiem przestępstwa gospodarcze przewidziano w kilkudziesięciu różnych ustawach, a ich zdecydo-

⁴⁸ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2009, s. 5; T. Bojarski, *Kodeks karny skarbowy a kodeks karny. Współczesne problemy procesu karnego i wymiaru sprawiedliwości*, Katowice 2003, s. 35–50.

wana większość znajduje się poza kodeksem karnym. Sytuacja taka nie odnosi się do żadnej innej grupy przestępstw.⁴⁹

Jak już wspomniano, kodeksowe prawo karne gospodarcze zawarte w Rozdziale XXXVI k.k. polskiego, realizujące karnoprawną ochronę obrotu gospodarczego, stanowi wprawdzie ważną, ale obejmującą znikomą część tej dziedziny prawa. Dziedzina ta ma w Polsce w przeważającej mierze charakter pozakodeksowy. Przepisy pozakodeksowego prawa karnego gospodarczego rozproszone są w ustawach regulujących poszczególne sfery obrotu gospodarczego. Mając na względzie wymienione cechy, ustawodawca umieścił w Rozdziale XXXVI k.k. najpoważniejsze, najbardziej typowe przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu. Dają się one stypizować w sposób w miarę pełny i wykazujący większą stabilność od pozostałych przepisów karnych gospodarczych. Tych ostatnich jest co najmniej dziesięciokrotnie więcej.⁵⁰ Taki stan rzeczy jest niejednolity, zgodnie z prawną doktryną ustawodawstwa Ukrainy, gdzie prawo karne jest kodyfikowane. Należy zaznaczyć efektywność umieszczenia wszystkich przepisów w jednej ustawie, chociażby z punktu widzenia wygody dla organów wykonawczych. Pracownik milicji czy inspektor innego organu na Ukrainie wie, że jest tylko 29 artykułów, które określają czyny zabronione w sferze gospodarki, a pozostałe – to albo wykroczenia, albo prawidłowa działalność.

Inna sytuacja jest w Polsce. Wymienione przykłady nie wyczerpują, rzecz jasna, pełnego katalogu pozakodeksowych przestępstw gospodarczych, których liczbę znawcy przedmiotu szacują na ponad 300, co stanowi liczbę porównywalną z liczbą przestępstw uregulowanych w całym k.k.

O wyżej wskazanych brakach pisała O. Górniok. Autorka zaznacza, że wobec niepełnej treści takich przepisów kontrola ich zgodności z zasadami odpowiedzialności karnej, ujętymi w części ogólnej k.k., a także czuwanie podmiotów odpowiedzialnych za politykę karną nad zasięgiem kryminalizacji – bywa utrudnione. Trudności te rosną, gdy owe przepisy karne odsyłają do innych działów prawa, których normy uszczegóławiane są niejednokrotnie rozporządzeniami wykonawczymi. Te ostatnie mogą podlegać samoistnym zmianom, wpływającym wszakże na obszar kryminalizowany przepisem karnym blankietowo.⁵¹ Podobny problem jest na Ukrainie.

Nie ulega wątpliwości, że kontrolę ustawodawcy nad całym skryminalizowanym obszarem zachowań najskuteczniej chroni kodyfikowanie przepisów karnych oraz ujmowanie w nich wszystkich elementów kształtujących społeczną szkodliwość danego typu czynów – bez odsyłania do innych przepisów czy aktów prawnych. Rozwiązania takie są również najdogodniejsze dla praktyków, sięgają

⁴⁹ A. Zoll, *op. cit.*, s. 19–21.

⁵⁰ S. Kalus, *op. cit.*, s. 28.

⁵¹ O. Górniok, *Prawo karne...*, s. 14.

cych przy ich stosowaniu do jednego zbioru norm prawnych. Takie usytuowanie zdaje się także sprzyjać respektowaniu przepisu karnego, gdyż według obiegowej opinii czynami kryminalnymi zasługującymi na potępienie społeczne są te, które są zawarte w kodeksie karnym. Ale nie jest to możliwe w przypadku przestępczości gospodarczej.

Zagadnienia celowości zebrania wszystkich przepisów karnych w jednym kodeksie coraz częściej postulują też naukowcy polscy. Na to, w szczególności, wskazuje m.in. M. Bojarski. Autor pisze, że w literaturze nt. prawa karnego pojawił się przekonująco uzasadniony pogląd, że – dążąc do jednolitej kodyfikacji karnej – należałoby zlikwidować pozakodeksowe prawo karne poprzez włączenie całej regulowanej nim materii do kodeksu karnego, który w ten sposób stałby się (obok Konstytucji RP oraz aktów prawa międzynarodowego) jedynym źródłem prawa karnego materialnego. Zwolennicy takiego rozwiązania dostrzegają wiele jego zalet, wśród których najpoważniejsze to: ułatwiająca stosowanie oraz upowszechnianie przepisów karnych zwartość regulowanej nimi materii w jednym akcie prawnym, sposobność do usunięcia oczywistych niekonsekwencji, jakim sprzyja rozdzielenie regulacji karnych w różnych ustawach, a także – poddanie przepisów karnych, przygotowywanych często przez „niespecjalistów”, stosownej modyfikacji oraz weryfikacji w sposób odpowiadający współczesnym standardom prawa karnego.⁵²

Jednocześnie należy wskazać także pozytywne skutki takiej kodyfikacji tego rodzaju przestępstw. Po pierwsze, przepisy prawa karnego gospodarczego włączane są do akt prawa regulujących działalność określonej instytucji gospodarczej i w związku z tym konstytuujące uprawnienia i obowiązki danych podmiotów. Zadaniem ich jest zapewnianie pod groźbą kary respektowania norm, z których nakazy i zakazy określonego zachowania wynikają. W porównaniu z liczbą przepisów prawa karnego gospodarczego, usytuowanych w odrębnych ustawach, niewielka jest liczba takich norm w kodeksie karnym. Te wszakże zawierają z reguły pełny opis czynu, podczas gdy zamieszczone w odrębnych ustawach wielokrotnie mają konstrukcję przepisów blankietowych.⁵³

Po drugie, należy podkreślić stabilność regulacji zawartych w Rozdziale XXXVI k.k. polskiego. Wskazuje na to R. Zawłocki, podkreślając występowanie nieznacznej liczby zmian i uzupełnień w tym rozdziale.⁵⁴ Z drugiej wszakże strony dbałość o stabilność treści kodeksu karnego może umniejszać skuteczność przepisów prawa karnego gospodarczego. Te bowiem, chroniąc działalność gospodarczą, muszą uwzględniać właściwą jej zmienność, dynamikę procesów gospodarczych i przystosowywać się do zmian, jakim podlegają dobra chronione

⁵² M. Bojarski, *op. cit.*, s. 53.

⁵³ O. Górniok, *Prawo karne...*, s. 15.

⁵⁴ R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 26.

i zagrażające im patologiczne zachowania gospodarcze. Dlatego przepisy k.k. polskiego są stosunkowo stabilne, czego nie można powiedzieć o ustawodawstwie karnym Ukrainy.

W szczególności można ogólnie powiedzieć, że w nowym k.k. Ukrainy od 2001 r. najczęściej zmian wprowadzono do rozdziału zawierającego właśnie przepisy dotyczące przestępstw gospodarczych. Według stanu na 2013 r. najczęściej zmian w ciągu 12 lat obowiązywania kodeksu wystąpiło w tym właśnie rozdziale.

Na koniec należy dokonać krótkiego podsumowania omawianych kwestii. Polska i Ukraina mają więcej cech wspólnych niż odmiennych. Wskazuje na to wspólna historia i wspólny proces przemian państwa i prawa. Są oczywiście też pewnego rodzaju odrębności, ale ich istnienie odgrywa pozytywną rolę. Polega na tym, że różnice te pozwalają prawodawcom wykorzystać najlepsze osiągnięcia prawa innego państwa. Jak zaznaczono wcześniej, każde z rozwiązań prawa karnego Polski i Ukrainy ma swoje strony pozytywne i mogą być one zmienione tylko wtedy, kiedy będą dawać pozytywne rezultaty.

Podstawą omawianych zagadnień była ogólna analiza prawa karnego gospodarczego, a więc niezawierająca pytań szczegółowych (rodzaj i rozmiar kary, granica wykroczenia i przestępstwa, osoby sprawców itp.). Autor ma nadzieję, że wyniki pracy znajdą zastosowanie przy wyborze tematu badań następnych, dotyczących zagadnień doskonalenia ustawodawstwa obu państw.

SUMMARY

The article discusses issues concerning problems of criminal law in terms of economic crime. Analysis of the criminal laws of Ukraine and Poland has been carried out. The scientific findings of economic criminal law scientists have been indicated. Examples of improved means of the criminal law on the fight against economic crime are brought on the basis of scientific studies.